

Electronic Surveillance in the Criminal Systems of Algeria, Iran and Australia

Rohollah Akrami ¹, Hamed Rasoulkhani ²

1. °Full Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, University of Qom, Qom, Iran,
Email: r.akrami@qom.ac.ir

2. PhD Student, Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, University of Qom, Qom, Iran, (Corresponding Author) Email: Hamedrasoulkhani@gmail.com

Abstract

Received:

2025/04/14

Revised:

2025/06/11

Accepted:

2025/06/25

Published

online:

2025/09/23

Among the institutions that reduce the harmful effects of imprisonment and cause the resocialization of the offender is the electronic monitoring institution. This method of punishment, which is an alternative to the use of prison, is one of the emerging methods that has recently found its place in the legal literature. Among the goals that electronic monitoring pursues, we can mention the rehabilitation of criminals and the reduction of the negative points of the traditional form of implementing imprisonment. Algeria, as the first Arab country and the second African country to use this new establishment, is one of the pioneers of using electronic monitoring systems in Islamic countries. In Australia, considering the dominance of the common law legal system, it can be seen that in each state of this country, there is a different approach to using this governing institution, and the study of these different approaches can be effective in understanding the disadvantages and advantages of this emerging institution, in order to make it useful. In Iran, the aforementioned model has also been introduced into the criminal justice system since 2013. The novelty of using this model of punishment execution can indicate the existence of shortcomings in the implementation of this method in the Iranian judicial system. With all the positive features of implementing this model, challenges such as high cost, violation of individuals' privacy, lack of deterrence, etc. can be imagined in its implementation. This study, using a descriptive-analytical method and using library resources, has conducted a simultaneous evaluation of the conditions for using electronic monitoring in Algeria, Iran, and Australia in order to identify similarities and differences, introduce the advantages and disadvantages of each. Finally, the present study, by examining the implementation of the electronic monitoring system in the aforementioned countries, offers suggestions such as training of officials and creating a medical record when using this method, etc.

Keywords: electronic monitoring, alternatives to imprisonment, de-incarceration, Australian legal system, Algerian legal system.

How To Cite: Akrami, R & Rasoulkhani, H. (2025). Electronic Surveillance in the Criminal Systems of Algeria, Iran and Australia, *Comparative studies on Islamic and Western Law*, 12 (2), 29-63.
<http://www.doi.org/10.22091/dcl.2025.12746.2649>

نظارت الکترونیکی در نظام‌های کیفری الجزایر، ایران و استرالیا

روح الله اکرمی^۱، حامد رسولخانی^۲

۱. استاد تمام گروه حقوق کیفری و جرم شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران، رایانامه: r.akrami@qom.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران، (نویسنده مسئول) رایانامه: Hamedrasolkhani@gmail.com

چکیده

ازجمله نهادهایی که سبب کاهش آثار مضر مجازات حبس و سبب بازاجتماعی شدن مجرم می‌شود، نهاد نظارت الکترونیکی است. این شیوه مجازات که جایگزین استفاده از زندان است، ازجمله روش‌های نوپایی است که به تازگی جایگاه خود را در ادبیات حقوقی پیدا کرده است. از اهدافی که نظارت الکترونیکی دنبال می‌کند، می‌توان به بازپروری مجرمان و کاهش نقاط منفی شکل سنتی اجرای مجازات حبس اشاره نمود. الجزایر به‌عنوان اولین کشور عرب و دومین کشور آفریقایی استفاده کننده از این تأسیس نوین، از پیشگامان استفاده از سامانه‌های نظارت الکترونیکی در کشورهای اسلامی است. در کشور استرالیا نیز با توجه به حاکم بودن نظام حقوقی کامن‌لا، می‌توان دریافت که در هر ایالت این کشور، یک رویکرد متفاوت در استفاده از این نهاد حاکم است که مطالعه این رویکردهای مختلف، می‌تواند در پی بردن به معایب و محاسن این نهاد نوپا، در جهت مفید واقع شدن آن مؤثر باشد. در ایران نیز مدل یاد شده از سال ۱۳۹۲ وارد دستگاه عدالت کیفری شده است. بدیع بودن استفاده از این مدل اجرای مجازات، می‌تواند نشانگر وجود نواقصی در اجرای این شیوه در سیستم قضایی ایران باشد. با تمام ویژگی‌های مثبتی که اجرای این مدل دارد، می‌توان چالش‌هایی ازجمله پرهزینه بودن، نقض حریم خصوصی افراد، عدم بازدارندگی و... را در اجرای آن متصور شد. این مطالعه به‌وسیله روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای به ارزیابی مقارن شرایط استفاده از نظارت الکترونیکی در الجزایر، ایران و استرالیا پرداخته است تا از طریق تشخیص شباهت‌ها و تفاوت‌ها، محاسن و معایب هریک معرفی شود. در انتها نیز، مطالعه حاضر با بررسی نحوه اجرای نظام نظارت الکترونیکی در کشورهای یاد شده، پیشنهادهایی ازجمله آموزش متصدیان امر و تشکیل پرونده پزشکی در هنگام استفاده از این شیوه و... را ارائه می‌دهد.

واژگان کلیدی: نظارت الکترونیکی، جایگزین حبس، حبس‌زدایی، نظام حقوقی استرالیا، نظام حقوقی الجزایر.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۱/۲۵

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۰۳/۲۱

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۴/۰۴

تاریخ انتشار

برخط:

۱۴۰۴/۰۷/۰۱

استناد: اکرمی، روح الله و رسولخانی، حامد (۱۴۰۴). نظارت الکترونیکی در نظام‌های کیفری الجزایر، ایران و استرالیا، پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و

غرب، ۱۲ (۲)، ۲۹-۶۳. <http://www.doi.org/10.22091/dcliv.2025.12746.2649>

نوع مقاله: پژوهشی

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه قم

مقدمه

مجازات حبس در طول تاریخ متحمل بیشترین انتقادات اندیشمندان حقوق کیفری بوده است. به همین علت قانون‌گذاران مختلف جهان با تأثیر پذیرفتن از یکدیگر گاهی درصدد آن برمی‌آیند که کارایی مجازات حبس را تقویت نمایند و سیاست‌های جدیدی را در این راستا اتخاذ نمایند. ازجمله این سیاست‌ها که نیازمند مطالعات فراوان تطبیقی است، استفاده از فناوری‌های الکترونیکی در اجرای مجازات حبس است. نظارت الکترونیکی یک مجازات جایگزین حبس است که عمری کمتر از ۵۰ سال در سراسر جهان دارد. مطالعه مبانی این مجازات و شیوه اجرایی آن در کشورهایی که در استفاده از آن پیشرو هستند، به جهت بهبود استفاده از آن بسیار حائز اهمیت است. این رویکرد با هدف اصلاح و درمان، هزینه‌های حبس را کاهش داده و می‌تواند تأثیری مثبت در بازاجتماعی شدن مجرم داشته باشد.

نظام نظارت بر مجرمین و متهمین به‌وسیله سامانه‌های الکترونیکی، یک روش جایگزین برای اجرای مجازات حبس است که در این شیوه افراد به‌وسیله ابزار الکترونیکی، در محیطی خارج از زندان تحت نظر قرار می‌گیرند. از طریق قرار دادن یک دستگاه الکترونیکی بر روی بدن محکوم، رفت‌وآمدها و محل قرارگیری او تحت نظر مقامات صلاحیت‌دار قرار می‌گیرد. شیوه اجرای این مجازات بسیار شبیه به شیوه اجرای مجازات حبس خانگی است که همین امر سبب می‌شود گاهی از این روش اجرای مجازات تحت عنوان حبس خانگی نیز یاد شود، لکن باید به خاطر داشت که آزادی محکوم تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی تدبیری تکامل یافته برای به اجرا درآمدن حبس خانگی است.

ازلحاظ تاریخی در اوایل دهه ۱۹۶۰، دیدگاه‌های مختلفی در رابطه با شیوه اجرای مجازات حبس در جوامع حقوقی جهان به وجود آمد. در کشاکش همین مباحث بود که در اوایل دهه ۱۹۸۰ یک قاضی آمریکایی یک شرکت الکترونیکی را متقاعد نمود تا با استفاده از یک دستگاه رادیویی دستبندی را برای نظارت بر مجرمین تولید کند تا حضور آن‌ها در منازل خود، تحت نظر مقامات باشد. نکته مهمی که نظارت الکترونیکی را از دیگر روش‌های اجرای مجازات متمایز می‌کند، استفاده از فناوری در اجرای مجازات است.

با استفاده از این فناوری، افراد مجری حکم یقین حاصل می‌کنند که فرد مجرم در مکان تعیین شده قرار دارد. علت اصلی استفاده از فناوری در نظام نظارت الکترونیکی آن است که اطمینان حاصل شود مجرم در محدوده مکان تعیین شده خود قرار دارد. به عنوان مثال، معمولاً در بسیاری از نظارت‌های الکترونیکی تعیین می‌شود که فرد برخی ساعات در منزل خود باشد و یا در ساعاتی معین، در محل‌های تعیین شده باشند (فروغی و ایرانی، ۱۳۹۵: ۶۰۲).

نزدیک به چهل سال است که نظارت الکترونیکی در اروپا اجرا می‌شود و در همین راستا است که کشورهای اروپایی به تکنولوژی قابل قبولی در ردیابی از راه دور افراد رسیده‌اند (فروغی و ایرانی، ۱۳۹۵: ۶۰۲).^۱ استرالیا اگرچه از ایالات متحده و اروپا فاصله زیادی دارد، اما همیشه تمایل خود را برای استفاده از ابزارهای جدید اروپایی و آمریکایی در زمینه کنترل جرم، به ویژه مواردی که در آن‌ها فناوری نقش اساسی دارد، نشان داده است. به همین جهت، استرالیا به محض در دسترس قرار گرفتن سامانه‌های نظارت الکترونیکی از آن‌ها استفاده نمود. سامانه‌های نظارت الکترونیکی از اوایل دهه ۱۹۹۰ در نیوساوت‌ولز، کوئزلند، استرالیا، جنوبی، قلمرو شمالی و استرالیا غربی اجرایی شد (Nellis, Beyens, Kaminski, 2013: 82). نظام قضایی کشور الجزایر نیز، نخستین کشور عرب و دومین کشور آفریقایی بود که تمایل خود را به استفاده از سامانه‌های نظارتی ابراز نمود. در ایران نیز رویکرد به سمت استفاده از این فناوری نوین در اجرای مجازات حبس رفته است. علاوه بر قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ ایران که در ماده ۶۲ خود به این نهاد جایگزین مجازات حبس اشاره کرده است، قانون آیین دادرسی کیفری مصوب همان سال نیز در ماده ۲۱۷ خود این نهاد را برای متهمین نیز قابل اجرا دانست.

مؤخر بودن زمان پذیرش، خود نشان از نیاز نظام حقوقی ایران به استفاده از حقوق سایر کشورها در ارتقا و به‌روز شدن خود خواهد بود. بدین سان این سؤال ایجاد می‌شود که آیا با مطالعه نظام‌های حقوقی کشورهای

۱. حدود بیست و هفت کشور از کشورهای اروپایی سیستم نظارت الکترونیکی را در فرایند دادرسی خود اجرا می‌کنند.

پیشرو در استفاده از این فناوری می‌توان موجبات ارتقای آن را به نفع جامعه به وجود آورد. به‌عنوان نمونه آیا تهیه پرونده پزشکی و پایش مستمر مجرم که در نظام عدالت کیفری حقوقی الجزایر صورت می‌پذیرد، می‌تواند سبب پیشرفت استفاده از این نظام در حقوق ایران شود؟ آیا همانند نظام حقوقی استرالیایی غربی استفاده از نظر یک افسر قضایی می‌تواند در به کار بردن به موقع اعطای این نهاد ارفاقی مؤثر باشد؟ هدف از پژوهش حاضر پاسخ به چنین سؤالاتی است که قطعاً می‌تواند در ارتقای استفاده از نظام نظارت الکترونیکی در ایران مؤثر باشند.

پژوهش حاضر، با هدف بازنگری قواعد حاکم بر سیستم نظارت الکترونیکی به‌عنوان یکی از ابزارهای نوین برخورد تنبیهی و برای کاهش آثار منفی مجازات‌های کوتاه‌مدت حبس انجام شده است و با توجه به این اهداف، این پژوهش به سوی دستیابی به تعدادی اهداف تکمیلی که در زیر تبیین می‌شود، حرکت می‌کند. تبیین مفهوم نظارت الکترونیکی بر زندانیان در ایران، الجزایر و استرالیا و مقایسه ماهیت و کاربرد و مزایای این نظام در کشورهای مورد بحث، غنی‌سازی حوزه تحقیق به گونه‌ای که مشکلات استفاده از سامانه‌های نظارتی الکترونیکی در ایران کمتر شود و تحقیق در ارتباط با کارایی این مکانیسم ازجمله اهداف تکمیلی این پژوهش می‌باشند.

حبیب پروین (۱۴۰۱) در کتاب خود تحت عنوان نظارت الکترونیکی در حقوق کیفری ایران و انگلستان به چستی و چرایی نظارت الکترونیکی و چگونگی به‌کارگیری این نهاد در این دو کشور می‌پردازد. وجه افتراق این مطالعه و پژوهش حاضر در کشورهایی است که بررسی می‌شوند. جاوید زاده و همکاران (۱۳۸۳) نیز در پژوهشی تحت عنوان مراقبت الکترونیکی و بررسی اجمالی آن بر اساس آموزه‌های فقه اسلامی، به بررسی نهاد نظارت الکترونیکی بر مجرمان از دیدگاه فقه می‌پردازد. از نظر آن‌ها مهم‌ترین چالش فقهی این موضوع، بحث حفظ رعایت حریم خصوصی افراد است. مطالعه حاضر، نقد فقهی بر نهاد ارفاقی حاضر ندارد. محمدعلی حاجی‌ده‌آبادی و همکاران (۱۳۹۷) نیز در پژوهشی تحت عنوان حبس‌های خارج از زندان و نظارت بر آن، به شرایط نگهداری مجرمان در این شیوه می‌پردازند، در حالی که رویکردی تطبیقی ندارند.

فروغی و ایرانی (۱۳۹۷) نیز در پژوهشی تحت عنوان مطالعه تطبیقی شناسایی و اجرای نظارت الکترونیکی در حقوق کیفری ایران و آمریکا، به پیشینه این نظام و چگونگی اجرای آن در دو کشور می‌پردازند، در حالی که مطالعه حاضر به بررسی این نهاد در کشورهای متفاوتی و با اهداف جدیدی می‌پردازد. در خصوص موضوع مطالعه حاضر، هیچ پژوهشی در ادبیات علمی ایران صورت نگرفته است که به بررسی نظام نظارت الکترونیکی در حقوق کشورهای الجزایر و استرالیا با رویکرد بهبود استفاده از این نظام در حقوق ایران بپردازد، لذا این پژوهش به‌طور کلی از سایر مطالعات این حوزه متفاوت است.

پیش از آغاز بحث، متذکر شده، پژوهش حاضر با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و به‌کارگیری روش توصیفی تحلیلی، به تبیین موضوع نظام نظارت الکترونیکی بر متهمین و محکومان، مفهوم آن در کشورهای مختلف، روش‌های اجرای آن و اصول حاکم بر آن پرداخته است. سوای آنچه در دیگر مطالعات به آن توجه شده است، رویکرد نگارندگان این پژوهش، تألیف مقاله‌ای مبتنی بر شیوه تطبیقی با تکیه بر نظام حقوقی سه کشور، الجزایر به‌عنوان نماینده کشورهای اسلامی، استرالیا به‌عنوان نماینده کشورهای تابع نظام کامن‌لا و ایران بوده است و تحلیل‌های به‌کار رفته در آن در هیچ پژوهش دیگری مطرح نشده است. در پژوهش حاضر با ذکر نقاط مثبت استفاده از سامانه‌های نظارت الکترونیکی بر متهم و محکوم، به این نکته نیز متعرف شده که ممکن است نظام مذکور دارای ایرادهایی باشد. در این پژوهش با مطالعه تطبیقی این موضوع نمایان خواهد شد که قوانین کشور جمهوری اسلامی ایران ممکن است دارای نواقصی ازجمله داشتن ضمانت اجرای ضعیف و مبهم، در خصوص رعایت نکردن تعهدات فرد در ضمن صدور رأی نظارت الکترونیکی باشد. در راستای رفع نمودن این نواقص پیشنهادهای مختلفی به قانون‌گذار ایرانی ارائه می‌گردد.

۱. مفهوم نظارت الکترونیکی

نظارت الکترونیکی، کنترل بر مجرمین و متهمین از طریق سامانه‌های الکترونیکی در محیطی خارج از زندان است. عنوان نظارت الکترونیکی در خود مواردی همچون راهبرد نظارت، کنترل و تمرین دارد. همچنین توسعه مجازات‌های اجتماعی محور ازجمله این راهبردها است. در راستای این تدابیر است که فرد وارد بدنه

اجتماعی می‌شود و بدون آنکه هیچ فرد دیگری از موضوع مجرم بودن او با خبر باشد، فرایند بازاجتماعی شدن خود را پی می‌گیرد. همچنین فرد ارتباط خود را با جامعه حفظ می‌کند و از این ارتباط برای اصلاح خود استفاده می‌کند. همچنین مجرم از نگاه‌های بدبینانه و برچسب‌های مختلف مصون می‌ماند. نظارت الکترونیکی تدبیری نوین برای اجرای حبس خانگی است (حبیب‌پروین، ۱۴۰۱: ۲۵).

برچسب زدن به فرد مجرم یکی از مهم‌ترین دلایل ارتکاب مجدد جرم است. در اثر ارتکاب جرم و اجرای مجازات، ممکن است به فرد مجرم در جامعه‌ای که زندگی می‌کند برچسب‌های مختلف زده شود. این روش یک راه‌حل نوینی است که برای حداقل نمودن آسیب‌های اجرای مجازات است. اجرای برخی حبس‌های کوتاه‌مدت، کاملاً با هدف‌های اجرای مجازات حبس در تعارض است. نظارت الکترونیکی قادر است اهداف حبس افراد را مانند ایجاد محدودیت و نظارت‌گرایی تأمین کند (تدین، ۱۳۸۷: ۵۷-۵۹).

در سرتاسر دنیا دلایل مختلفی برای استفاده از سامانه‌های نظارت الکترونیکی در جهت اجرای مجازات حبس وجود دارد. ازدحام جمعیت در زندان‌ها و نیز هزینه‌های سرسام‌آور تأسیس زندان‌های جدید به شدت نظام‌های عدالت کیفری را به سمت استفاده از این نهاد متمایل کرده است. در این خصوص چنین استدلال می‌شود که نظام نظارت الکترونیکی یک روش کم‌هزینه اجرای مجازات حبس است. همچنین رویکردهای انسانی نیز در این روش اجرای مجازات وجود دارد. یکی از مهم‌ترین اهداف این نظام، عدم تکرار جرم توسط مجرم و کاهش تکرار جرم است (فروغی و ایرانی، ۱۳۹۵: ۶۰۷).

این نکته را نیز باید خاطرنشان نمود که افزایش جمعیت افراد حاضر به خواب در زندان‌ها سبب می‌شود که مسئولان نتوانند برنامه‌های توانبخشی و بازسازگاری اجتماعی زندانیان را به نحو مطلوب اجرا نمایند. همچنین قرار گرفتن مجرمان اتفاقی در کنار مجرمان حرفه‌ای سبب می‌گردد که این افراد به جای آنکه اصلاح و تربیت گردند، فنون حرفه‌ای ارتکاب جرم را بیاموزند. علاوه بر این مسائل، معضلاتی همچون مصرف مواد مخدر در زندان، ایدز و هیپاتیت و... را نیز باید به مشکلات زندان اضافه نماییم. با در نظر گرفتن همین دلایل بوده است که جرم‌شناسان خواستار اصلاح مجازات زندان می‌باشند و مجازات‌های

جایگزین حبس را معرفی می‌کنند. پژوهشگران در کنار انواع مختلف مجازات‌های جایگزین حبس استفاده سامانه‌های نظارتی الکترونیکی را نیز پیشنهاد می‌دهند (تدین، ۱۳۸۷: ۵۷).

در قانون ایران تعریفی از نظارت الکترونیکی نشده است، اما با مطالعه منابع مختلف می‌توان نظارت الکترونیکی را این گونه تعریف نمود: «نظارت الکترونیکی مجموعه اقداماتی است که در خصوص متهمین و محکومین به حبس پس از اخذ موافقت آن‌ها، از سوی مقام قضایی اعمال می‌گردد و متهمین و محکومین به حبس، به وسیله نظارت با تجهیزات الکترونیکی در خانه یا محدوده تعیین شده از سوی مقام قضایی، کنترل می‌گردند و خروج از محل تعیین شده بدون مجوز دارای ضمانت اجراست». ناگفته پیداست متهم یا محکوم در طول این مدت ملزم به رعایت شرایطی است که مقام قضایی برای او تعیین کرده است (حبیب‌پروین، ۱۴۰۱: ۲۶).

نظارت الکترونیکی به منظور دستیابی به دو هدف عمده اجرایی می‌شود: هدف اول اجرای این نهاد، حفظ پیوندهای خانوادگی فرد مجرم است. به وسیله فرصتی که مجرم برای حضور در محیط اجتماع دارد، ادغام او با اجتماع تسهیل می‌شود؛ هدف دوم نیز تنبیه مجرم و ایجاد حس پشیمانی در اوست. در خصوص هدف دوم نیز باید متذکر شد که قرار دادن دستبند الکترونیکی بر روی میچ دست یا میچ پای محکوم ممکن است در او ایجاد حس حقارت و گناه کند و در نتیجه به این وسیله فرد سرزنش خواهد شد. اما این روش، مشکلات عملی و انسانی‌ای که اجرای سنتی مجازات را در پی دارد به حداقل می‌رساند. این روش سبب خواهد شد که فرد از محیط فاسد زندان به دور بماند. لازم به ذکر است که سه روش برای نظارت الکترونیکی وجود دارد که به شرح زیر است:

- الف. نظارت الکترونیکی از طریق ماهواره: ایالات متحده آمریکا این روش را در پیش گرفته است؛
- ب. مانیتورینگ الکترونیکی: در این روش از طریق تماس‌های تلفنی محلی که مجرم در آنجا حضور دارد، رصد می‌شود؛

ج. نظارت الکترونیکی مستمر: نظام عدالت کیفری فرانسه و ایران و الجزایر این روش را در پیش گرفته‌اند. از طریق دستگاهی که بر روی مچ پا یا مچ دست مجرم است، از روی او در محل تعیین شده، اطمینان حاصل می‌شود. در این روش، دستگاهی که بر روی بدن مجرم قرار دارد، به‌طور مداوم، سیگنال‌های خاصی را به یک دستگاه مرکزی ارسال می‌کند. الجزایر در بند دوم ماده ۱۵۰ لایحه قانونی شماره ۲۱ به صراحت این روش را در پیش گرفته است (مشری و مقالاتی، ۲۰۲۲: ۴۰۶).

با تعاریفی که از نظارت الکترونیکی شد، می‌توان مهم‌ترین ویژگی‌های این نظام را این‌گونه برجسته نمود:

- یک سامانه الکترونیکی در این نظام وجود دارد: این کار با استفاده از ابزارها و تکنولوژی مدرن امکان‌پذیر است. حتماً باید یک دستگاه فرستنده و گیرنده وجود داشته باشد؛
- دارای عنصر رضایت است: این نظارت می‌باید به‌وسیله درخواست خود شخص محکوم بر او بار شود؛

- لزوم صدور جواز آن توسط مرجع صالح: حکم بر اعمال نظارت الکترونیکی حتماً باید توسط یک مقام صالح صادر شود. اجرای این نظارت نیازمند مساعدت سایر ارگان‌ها است؛

- محدود نمودن آزادی افراد: زیرا شامل تعهداتی است که فرد محکوم باید به آن‌ها احترام بگذارد؛ مانند عدم خروج از هر مکانی که قانون یا قاضی تعیین کرده است؛

- مدت معین: به این معنا که این شرایط خاص برای مدت معینی بر محکوم تحمیل می‌شود و پس از سپری شدن مدت محکومیت، به پایان می‌رسد (هارون و رحمانی، ۲۰۲۲: ۵۰).

نکته قابل توجه آن است که مجازات‌های جایگزین حبس مانند نظام نظارت الکترونیکی نیز می‌توانند مشکلات خاص خود را داشته باشند. مجازات‌های جایگزین حبس باید دارای چارچوبی عقلانی و علمی باشند تا محاکم بتوانند با اطمینان خاطر نسبت به کارایی آن‌ها، آنان را در نظر بگیرند. برای رسیدن به چنین اهدافی، باید مقررات مربوط به این مجازات‌ها به نحو دقیقی تدوین گردند و در این راستا از تجربیات سایر

کشورها استفاده شود. همچنین در نظر گرفتن فرهنگ ملی و اوضاع و احوال هر کشور در تدوین چنین مقرراتی، می‌تواند در کاهش جمعیت کیفری متمر به ثمر باشد (تدین، ۱۳۸۷: ۵۷).

۲. موقعیت قانونی نظام نظارت الکترونیکی در سه کشور الجزایر، ایران و استرالیا

بسیاری از قوانین معاصر وضعیت سیستم نظارت الکترونیکی را با استفاده از سامانه‌های الکترونیکی تأیید کرده‌اند، لکن در مکانیسم‌های اجرای آن اختلاف دارند. نکته حائز اهمیت آن است که قوانین کیفری اکثر کشورهای مدرن، بدون آنکه نظام نظارت الکترونیکی را تعریفی کنند، این سیستم را پذیرفته و شرایط آن را تعیین کرده‌اند.

قانون‌گذار الجزایر وضعیت نظام نظارت الکترونیکی را در ماده ۱۵۰ قانون شماره ۰۱/۱۸ این گونه تعریف نموده است: «روشی که به محکوم اجازه می‌دهد تمام یا بخشی از مجازات خود را در خارج از نهادهای کیفری سپری کند.» قانون‌گذار فرانسوی نیز، وضعیت تحت نظارت الکترونیکی را در مواد (۲۶/۱۲۳) قانون جزا و قانون (۱۱۵۹/۹۷) تعریف نموده است. همچنین مواد ۷۲۳/۰۷ تا ۱۴/۷۲۶ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه به نظام آزادی الکترونیکی اختصاص یافته است. قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه از این وضعیت به عنوان حالتی یاد می‌کند که تکالیفی بر متهم یا محکوم بار شده است. این تکالیف که به وسیله یک قاضی تعیین شده است، به صورت الکترونیکی نظارت می‌شود. این احکام شامل انجام یک فعالیت حرفه‌ای، ادامه تحصیل در دانشگاه یا آموختن یک حرفه می‌باشند. اساساً در فرانسه این وضعیت برای ادغام فرد با اجتماع است و سبب می‌شود فرد در زندگی خانوادگی خود مشارکتی مؤثر داشته باشد. در مقابل فرد محکوم موظف است به کلیه تعهداتی که به وی تحمیل می‌شود، به‌ویژه احضار توسط مقامات دولتی پایبند باشد. بر اساس ماده (۵۷/۱۱) آیین دادرسی کیفری فرانسه که نحوه اعمال ماده (۸/۷۲۳) همین قانون را توضیح می‌دهد، متهم یا محکوم باید فرستنده‌ای به شکل دستبند که غیر قابل جابه‌جایی است را استفاده کند. در این روش سیگنال‌ها از تراشه‌های این دستبند به مرکز ارسال می‌شود و موقعیت مکانی دقیق متهم یا محکوم را به مقامات صالح نشان می‌دهد (مشری و مقلاتی، ۲۰۲۲: ۴۰۴).

نظام نیمه‌آزادی یکی از نظام‌های فردی‌ساز قضایی مجازات است که قانون‌گذار الجزایر در گرایش‌های نوین خود در سیاست کیفری به سمت آن می‌رود و در قانون شماره ۰۵/۰۴ بخش ویژه‌ای را به آن اختصاص داده است که به سازمان زندان‌ها و امور اجتماعی مربوط می‌شود. ماده ۱۰۴ قانون مراقبت از محکوم در خارج از موسسه کیفری که در ارتباط با نظام نظارت الکترونیکی است، به این شرح است: «قرار دادن زندانی در شرایطی که بدون نگهداری یا نظارت اداری است، زندانی هر روز و به تنهایی قادر است از طول روز خود بهره‌مند باشد. زندانی قادر است امور خود را در ارتباط با انجام کار، تحصیلات عمومی یا فنی طبق شرایط مقرر پی‌بگیرد» (مشری و مقلاتی، ۲۰۲۲: ۴۰۸).

در ایران حرکت‌های حبس‌زدایی عمری بیست‌ساله در محافل علمی و دانشگاهی دارند و اخیراً به شکل یک جنبش قضایی درآمده‌اند. پیش از تصویب قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، به موجب بند ۴ از قسمت (ح) ماده ۲۱۱ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۹۰، سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی موظف شده بود بستری را برای به‌کارگیری سامانه‌های نظارتی الکترونیکی فراهم نماید (حبیب‌پروین، ۱۴۰۱: ۳۴). با تصویب قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ قانون‌گذار به‌طور خاص به موضوع نظام نظارت الکترونیکی توجه نمود. در این ماده مقرر شده است: «در جرائم تعزیری از درجه پنج تا درجه هشت، دادگاه می‌تواند در صورت وجود شرایط مقرر در تعویق مراقبتی، محکوم به حبس را با رضایت وی در محدوده مکانی مشخص تحت نظارت سامانه‌های (سیستم) الکترونیکی قرار دهد.» محدود بودن دامنه استفاده از سامانه‌های نظارت الکترونیکی سبب شد تا قانون‌گذار به فکر توسعه این دامنه باشد.

به همین دلیل بود که در سال ۱۳۹۹ و ضمن تصویب قانون کاهش حبس تعزیری قانون‌گذار با تدبیر مناسب تبصره‌ای را به ماده ۶۲ قانون مجازات اسلامی اضافه نمود. در این تبصره مقرر شده است: «تبصره ۲ ماده ۶۲: مقررات این ماده در مورد حبس‌های تعزیری درجه دو، درجه سه و درجه چهار نیز پس از گذراندن یک‌چهارم مجازات‌های حبس قابل اعمال است.» ملاحظه می‌شود که در این تبصره الحاقی، قانون‌گذار از نظر قبلی خود عدول نموده است و با شرایطی کاملاً عقلانی، نظام نظارت الکترونیکی را به

جرائم تعزیری درجه ۲ تا ۴ توسعه داده است. با توجه به توسعه دامنه مجازات‌ها، منطقی است که در این تبصره مقرر شده محکوم پس از گذراندن مدت یک‌چهارم از حبس خود می‌تواند از مزایای این نظام بهره ببرد. مطابق قانون مجازات اسلامی، جرائم تعزیری درجات ۲ تا ۴، جرائمی خطرناک برای جامعه هستند و مرتکبان این جرائم می‌توانند خود تهدیدی برای جامعه باشند. در مدت یک‌چهارم حبس محکوم می‌تواند اصلاح خود را به مقامات ذی‌صلاح اثبات نماید و نشان دهد لیاقت بهره‌مندی از این فرصت را دارد.

علاوه بر قانون مجازات اسلامی، در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ با اصلاحات ۱۳۹۴، نیز به نظام نظارت الکترونیکی اشاره شده است. پس از اولین تفهیم اتهام، برای متهم باید یک قرار تأمین صادر و اعلام شود که در این لحظه منع قانونی در خصوص اعطای آزادی تحت نظارت به متهمی که دارای شرایط مورد نیاز قانون برای پابند است، وجود ندارد و به نظر می‌رسد می‌توان او را تحت نظارت الکترونیکی آزاد نمود (فتحی، ۱۴۰۳: ۱۹۳). در فصل قرارهای تأمین و نظارت قضایی و در بند (ج) ماده ۲۱۷ به نظارت با سامانه‌های الکترونیکی اشاره شده است. در این بند مقرر شده است: «التزام به عدم خروج از منزل یا محل اقامت تعیین شده با موافقت متهم، با تعیین وجه التزام از طریق نظارت با تجهیزات الکترونیکی یا بدون نظارت با این تجهیزات.» این ماده نشانگر این امر است که در نظام قضایی ایران، نظارت الکترونیکی برخلاف نظام قضایی الجزایر منحصر به محکومانی که دارای رأی قطعی می‌باشند، نیست. همان‌گونه که مطالعه می‌شود، اکثر ایالت‌های استرالیا نیز سیاستی این‌چنینی اتخاذ کرده‌اند.

با وجود کاهش نرخ جرم و جنایت در کشور استرالیا، زندان‌های این کشور شلوغ است. به‌عنوان مثال تعداد زندانیان از سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۷، ۴۰ درصد افزایش داشته است. چنین شرایطی در زندان‌های این کشور سبب شده است که نیازهای اولیه انسانی مانند غذا و مراقبت‌های بهداشتی و دسترسی به مراقبت‌های فوری پزشکی در معرض خطر باشد. برخی زندانیان برای دریافت گزارش‌های پزشکی خود که در مراجع

قضایی کاربرد دارد، در حدود ۶ ماه معطل می‌مانند. در ایالت نیوساوت‌ولز ۵۰ درصد زندانیان به زندان بازمی‌گردند. در سایر ایالت‌ها نیز حدود ۴۰ درصد از زندانیان به زندان بازمی‌گردند.^۱

در خصوص استفاده از سامانه‌های نظارتی، شرایط در استرالیا متفاوت از دو کشور قبل است، چراکه این کشور ساختاری فدرالی دارد و از نظام حقوقی کامن‌لا بهره‌مند است. این امر نشانگر این موضوع است که ایالت‌های مختلف کشور استرالیا از یک شیوه واحد پیروی نمی‌کنند. همچنین در گذشته، نظر خاصی در رابطه با اهداف مجازات‌ها وجود نداشت و انواع ضمانت اجراها را در رتبه‌بندی خاصی قرار نداشت. در بسیاری از موارد، حداکثر مجازات‌های قانونی ناسازگار و نامنسجم بود. پس از دهه‌ها انتقاد مبنی بر اینکه قوه مقننه در رابطه با وظیفه قانون‌گذاری خود کوتاهی نموده است، اصلاحات عمده‌ای در قانون‌گذاری در سطوح ایالتی و فدرالی صورت گرفته است. این روند با تصویب قانون مجازات ۱۹۹۱ آغاز شد و سپس مقرراتی همچون قانون مجازات و احکام ۱۹۹۲ (کوئینزلند)، قانون مجازات ۱۹۹۵ (استرالیای شمالی)، قانون مجازات ۱۹۹۵ و مدیریت مجازات ۱۹۹۵ (استرالیای غربی) و درنهایت قانون مجازات ۱۹۹۷ (تاسمانی) تصویب شدند. در این قوانین روش‌های مختلفی برای کنار گذاشتن مجازات حبس در نظر گرفته شد که یکی این روش‌ها استفاده از سامانه‌های الکترونیکی است. به‌طور کلی در استرالیا، قوانین به اندازه‌ای گسترده هستند که استفاده از سامانه‌های نظارت الکترونیکی بلامانع می‌باشند. همچنین تعداد افرادی که دارای حکم نظارت به‌وسیله سامانه‌های الکترونیکی هستند در سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۰۹ افزایش یافته است (Nellis, Beyens, Kaminski, 2013: 86).

در نظام قضایی استرالیا سه مرحله وجود دارد که ممکن است از نظارت الکترونیکی استفاده شود: قبل از محاکمه، در هنگام اجرای مجازات زندان و پس از زندان. تنها استرالیای غربی به‌طور خاص نظارت الکترونیکی را در مرحله پیش از محاکمه فراهم می‌کند. قانون وثیقه ۱۹۸۲ (WA) اجازه می‌دهد که بازداشت

1. <https://www.reprevivecriminallawyers.sydney/australian-prisons-alternatives-to-imprisonment-and-their-success>.

خانگی برای یک متهم بالای ۱۷ سال اعمال شود. یک افسر قضایی باید در این خصوص تصمیم‌گیری کند. افسر قضایی ابتدا گزارشی را که از فرد تهیه شده است را مطالعه می‌کند و سپس در خصوص اعطای سیستم‌های نظارت الکترونیکی به او تصمیم‌گیری می‌کند (بلک و اسمیت، ۲۰۰۳: ۳).

در اکثر حوزه‌های قضایی استرالیا ممکن است تحت نظر یک مقام صلاحیت‌دار، وضعیت نظارت الکترونیکی اعمال شود. به‌عنوان مثال، بخش ۱۱ (۲) قانون وثیقه استرالیای جنوبی مصوب سال ۱۹۸۵ به مقام صالح اجازه می‌دهد تا شرایطی را برای متهمی که خواستار وضعیت نظارت الکترونیکی است وضع کند. این شرایط از آموختن و آموزش تا اشتغال متغیر است (Nacro Youth Crime, 2002).

قانون نیوساوت ولز به‌طور خاص نظارت الکترونیکی را مجاز نمی‌دانست، با این حال قانون جرائم مصوب سال ۱۹۹۹ (NSW) به دادگاه این اختیار را می‌دهد که برخی از مجرمان را با شرایطی که مناسب می‌داند به حبس خانگی محکوم کند. در عمل، نظارت الکترونیکی برای اجرای این احکام بازداشت خانگی استفاده می‌شود. در استرالیای غربی، قانون مدیریت مجازات مصوب سال ۱۹۹۵، به برخی از زندانیان اجازه می‌دهد تا در حبس خانگی، باقی مدت حبس خود را بگذرانند. این مجرمان ممکن است ملزم به پوشیدن دستگاه نظارتی یا نصب دستگاه در محلی باشند که باید در آنجا زندگی کنند. به‌طور مشابه، قانون خدمات اصلاحی کوئزلند مصوب سال ۲۰۰۰ مقرر می‌دارد مجرمانی که با احکامی مانند آزادی مشروط یا بازداشت خانگی آزاد می‌شوند، ممکن است ملزم به پوشیدن وسیله‌ای باشند که موقعیت مجرم را تحت نظر قرار می‌دهد (بلک و اسمیت، ۲۰۰۳: ۴).

قوانین استرالیای غربی و استرالیای جنوبی، نظارت الکترونیکی را در مرحله پیش از محاکمه پیش‌بینی می‌کنند. قانون وثیقه ۱۹۸۲ استرالیای غربی نیز اجازه می‌دهد که حبس خانگی در صورت نظر مثبت یک افسر قضایی، برای یک متهم بالای ۱۷ سال اعمال شود. ابتدا افسر قضایی باید یک گزارش در خصوص متهم مطالعه نماید و سپس نظر بدهد که متهم می‌تواند سامانه‌های نظارت الکترونیکی را در اختیار داشته باشد یا خیر. به‌طور مشابه، قوانین استرالیای جنوبی، استفاده از سامانه‌های الکترونیکی را به‌عنوان یک شرط

تعیین شده توسط دادگاه برای وثیقه پیش‌بینی می‌کند و در سال‌های اخیر دادگاه‌ها به‌طور قابل توجهی از این امر استفاده کرده‌اند (کمیسیون بهره‌وری، ۲۰۰۷: ۳۵/۷).

در هنگام صدور حکم اولیه، دو حوزه قضایی استرالیا دارای اختیارات قانونی خاص هستند که می‌توانند نظارت الکترونیکی را به‌عنوان مجازات اصلی قرار دهند. قانون مجازات استرالیای شمالی مقرر می‌دارد: «دادگاهی که مجرم را به حبس محکوم می‌کند، می‌تواند حکم به بازداشت خانگی دهد». ممکن است از مجرمانی که حکم به نظارت الکترونیکی دارند خواسته شود تا دستگاه‌های نظارتی نصب کنند. دادگاه ابتدا مجرم را به حبس محکوم می‌کند و سپس در صورت رضایت ممکن است او را تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی قرار دهد (Nellis, Beyens, Kaminski, 2013: 86).

دو حوزه قضایی در استرالیا از سامانه‌های نظارت الکترونیکی پس از اجرای حکم زندان استفاده می‌کنند. قانون مدیریت مجازات در استرالیای غربی، در سال ۱۹۹۵ به برخی از زندانیان اجازه می‌دهد تا در حبس خانگی آزاد شوند. ممکن است این مجرمان ملزم به نصب دستگاه‌های نظارتی باشند تا محل آن‌ها مشخص گردد. همچنین قانون خدمات اصلاحی کوئزلند (۲۰۰۰) مقرر می‌دارد که مجرمانی که با احکامی مانند آزادی مشروط، آزاد می‌شوند ممکن است ملزم به استفاده از سامانه‌های الکترونیکی گردند تا مقامات محل آن‌ها را کنترل نمایند (Nellis, Beyens, Kaminski, 2013: 88).

۳. شرایط مجرمان تحت نظارت الکترونیکی

در الجزایر تا زمانی که سیستم نظارت الکترونیکی اجرا نشده است یک سری شرایط باید توسط محکوم رعایت شود. این اعمال امکان بهره‌مندی محکوم از این سیستم را فراهم می‌کنند. این شرایط را می‌توان به شرح ذیل خلاصه نمود:

- اجرای وضعیت تحت نظام الکترونیکی هم در خصوص بزرگسالان قابلیت اجرایی دارد و هم مطابق مفاده ماده ۱۵۰ قانون شماره ۰۱/۱۸ در رابطه با اطفال و نوجوانان در صورتی که به تشخیص قاضی برای تربیت کودک لازم باشد. در خصوص اطفال و نوجوانان باید نماینده قانونی آنان رضایت

کتبی خود را صراحتاً اعلام نماید. علاوه بر این شرط، قاضی مجری مجازات نیز باید رضایت خود را نیز اعلام نموده باشد؛^۱

- محکوم علیه در صورتی که محل سکونت او در مکانی غیر از منزل وی باشد، باید محل سکونت ثابت داشته باشد. همچنین در صورتی که مستأجر است، باید موافقت مالک یا موجر را نیز جلب کند. در مفهوم مخالف این امر، این موضوع مستتر است که این سیستم در خصوص محکومی که محل سکونت ندارد، اجرا نمی شود. این موضوع وفق ماده ۱۵۰ مکرر از قانون شماره ۰۱/۱۸ است (اوتانی، ۲۰۰۹: ۱۲۹)؛

- استفاده از دستبند الکترونیکی نباید به سلامت محکوم علیه لطمه وارد کند و این امر مستلزم الصاق پرونده پزشکی به پرونده وی است. قاضی اعمال کننده مجازات، باید قبل از اجرای وضعیت نظارت الکترونیکی احراز کند که این روش بر سلامت محکوم تأثیر نمی گذارد (ماده ۱۵۰ مکرر ۷ از قانون شماره ۰۱/۱۸). یک پزشک باید تأیید نماید که وضعیت سلامتی فرد با این شرایط سازگار است. همچنین وضعیت خانوادگی شخص مورد نظر در هنگام قرار دادن دستبند در نظر گرفته می شود (اوتانی، ۲۰۰۹: ۱۲۹).

هدف از این امر این است که تصمیم گیری ها برای قرار دادن فرد تحت نظارت الکترونیکی با شرایط شخصی محکوم مطابقت داشته باشد و اطمینان حاصل شود فردی که تحت نظارت الکترونیکی قرار می گیرد در یک محیط مناسب و صحیح برای اصلاح قرار می گیرد.

۱. منشور رقم: ۶۱۸۹/۲۰۱۸ مؤرخ في ۳۰ سبتمبر، ۲۰۱۸ صادر عن وزارة العدل إلى السادة الرؤساء والنواب العامي لدى المجلدات القضائية «(۴۸)»، ومديري المؤسسات العقابية، ورؤساء المصالح اخلارجية إلعادة الإدماج، يتضمن كلفيات تطبيق إجراء الوضع تحت نظام المراقبة الإلكترونية، غير متاح لالطالع العام، أو على شبكة الإنترنت، مت الطالع عليه بتاريخ ۱۷ ديسمبر ۲۰۲۰ مکتبة مجلس قضاء كاملة، اجلازائر. انظر أيضا: فريدة بن يونس، مرجع سابق، ص. ۵.

- رضایت محکوم‌علیه یا نماینده قانونی وی در صورتی که محکوم‌علیه صغیر باشد، اگرچه قانون‌گذار الجزایر حداقل سن را برای خردسالی که تحت نظارت الکترونیکی قرار می‌گیرد، مشخص نکرده است. فقط لازم است تا اعمال نظارت الکترونیکی از طرف نماینده قانونی صغیر تأیید بشود. بند ۲۰ ماده ۱۵۰ مکرر مقرر می‌دارد: «تصمیم به قرار دادن شخص تحت نظارت الکترونیکی بدون رضایت محکوم‌له یا نماینده قانونی وی در صورت صغیر بودن وی قابل اتخاذ نیست» (حسانی، ۲۰۱۶: ۹)؛

- مطابق ماده ۱۵۰ مکرر از قانون شماره ۰۱/۱۸ محکوم‌علیه باید هزینه‌های مربوط به اجرای این وضعیت را بپردازد. محکوم‌علیه باید همه پرداخت‌های لازم را داشته باشد تا بتواند از امکانات مربوط به نظام نظارت الکترونیکی بهره‌برد (صدراتی، ۲۰۱۸: ۱۵۵).

در نظام حقوقی ایران نیز بهره‌مندی از نظام نظارت الکترونیکی نیازمند شرایط خاصی است. ماده ۶۲ قانون مجازات اسلامی شرایط مقرر در تعویق مراقبتی را شرط بهره‌مندی محکوم از سامانه‌های نظارت الکترونیکی قرار داده است. برخی با قرائت این ماده شرایط ماده ۴۰ قانون مجازات اسلامی را که شامل چهار شرط «وجود جهات تخفیف»، «پیش‌بینی اصلاح مرتکب»، «جبران ضرر و زیان یا برقراری ترتیبات جبران» و «فقدان سابقه کیفری مؤثر» دانسته‌اند. به نظر می‌رسد این موارد مدنظر قانون‌گذار نبوده است، چراکه این شرایط به‌عنوان مطلق شرایط تعویق در نظر گرفته شده‌اند. با توجه به تأکید قانون‌گذار بر لفظ تعویق مراقبتی می‌توان برداشت نمود که شرط اجرای نظام نظارت الکترونیکی اجرای دستورات دادگاه است که در بند (ب) ماده ۴۱ در مقام بیان شرایط تعویق مراقبتی بیان شده است. همچنین است که نحوه نگارش ماده ۴۶ در خصوص تعلیق اجرای مجازات تأییدی بر این برداشت است. چراکه در آن ماده شرایط تعلیق اجرای مجازات همان شرایط تعویق صدور حکم است و به صورت عام بیان شده است و به شرایط تعویق مراقبتی محدود نشده است (احمدزاده و تام، ۱۴۰۲: ۲۹۲-۲۹۳). نتیجه بحث آن است که فرد محکوم ملزم به رعایت شرایطی است که از سمت دادگاه صادره حکم برای او تعیین می‌شود.

در نظریه مشورتی شماره ۷/۱۴۰۲/۵۲ در مورخ ۱۴۰۲/۰۱/۲۹، اداره حقوقی قوه قضائیه با تأیید این نظر بیان داشته است: «قرار دادن محکوم به حبس تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی، تأسیس حقوقی جدیدی برای اجرای مجازات حبس است و ارتباطی با تعلیق اجرای مجازات و تعویق صدور حکم ندارد و در ماده ۴۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ موارد ممنوعیت تعویق صدور حکم و تعلیق اجرای مجازات در جرائم احصاء شده در ذیل این ماده، بیان شده است و اشاره‌ای به ممنوعیت قرار دادن محکوم به حبس تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی در این جرائم ندارد. ضمناً شرط اعمال مقررات ماده ۶۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، وجود شرایط مقرر برای تعویق مراقبتی است و چنانچه مقنن به ممنوعیت آزادی تحت نظارت سامانه الکترونیکی نسبت به جرائم مذکور در ماده ۴۷ قانون مورد بحث هم نظر داشت، به این موضوع تصریح می‌کرد؛ حال آنکه فقط به لزوم وجود شرایط تعویق مراقبتی اشاره کرده است. درواقع قانون‌گذار برای آنکه شرایط مذکور در بند (ب) ماده ۴۱ قانون مجازات اسلامی را در ماده ۶۲ این قانون تکرار نکند، به استفاده از این عبارت اکتفا کرده است؛ بنابراین ممنوعیت موضوع ماده ۴۷ قانون یادشده مانع اعمال مقررات ماده ۶۲ در جرائم مذکور در ذیل ماده ۴۷ این قانون نیست. شایسته ذکر است که مطابق تبصره ۲ الحاقی به ماده ۶۲ قانون پیش‌گفته اعمال تأسیس حقوقی مذکور در مورد حبس‌های تعزیری درجه ۲، ۳ و ۴ نیز پس از گذراندن یک‌چهارم مجازات‌های حبس امکان‌پذیر است.» علاوه بر شرط اجرای دستورات دادگاه که به تفصیل مورد بحث و بررسی قرار گرفت شرایط ذیل نیز در خصوص نظارت الکترونیکی در حقوق ایران وجود دارد.

- ازجمله شرایط حائز اهمیت، شرط رضایت فرد محکوم‌علیه است. این امر به صراحت در ماده ۶۲ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲ مورد تأکید قرار گرفته است. موضوع رضایت فرد به قدری حائز اهمیت است که در بند (چ) ماده ۲۱۷ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ نیز در خصوص متهمین مورد اشاره قرار گرفته است. در ماده ۳ آیین‌نامه اجرایی مراقبت‌های

الکترونیکی مصوب سال ۱۳۹۷ نیز به صراحت موضوع رضایت مورد تأکید واقع شده است. همان‌گونه که مطالعه شد این شرط عیناً در خصوص محکومان در نظام قضایی الجزایر وجود دارد؛

– در خصوص استفاده اطفال و نوجوانان از این نظام خاص در قانون مجازات اسلامی هیچ صحبتی به میان نیامده است. لکن به نظر می‌رسد استفاده از سامانه‌های نظارت الکترونیکی برای اطفال و نوجوانان توسط قاضی بلامانع باشد. چراکه استفاده از این ابزار با تمامی اهدافی که قانون‌گذار برای اطفال و نوجوانان در نظر دارد، سازگار است؛

– در نظام قضایی ایران، محکوم یا متهم قبل از آن‌که تحت نظارت الکترونیکی قرار بگیرد، دو وظیفه مهم دارد. مطابق ماده ۹ آیین‌نامه اجرایی مراقبت‌های الکترونیکی مصوب ۱۳۹۷ در مرحله اول، محکوم یا متهم باید یک وثیقه جهت جبران خسارات وارده به تجهیزات و اجرای تعهدات مربوط بدهد. در مرحله دوم و مطابق با همان ماده، محکوم یا متهم باید هزینه‌های استفاده از تجهیزات مراقبت را طبق تعرفه، هر ماه و یا در صورت تمایل او، به صورت یک‌جا پرداخت کند. در صورتی که به تجهیزات استفاده شده خسارتی وارد آید، مطابق ماده ۱۲ آیین‌نامه مذکور، از محل وثیقه سپرده شده خسارت جبران می‌شود.

با توجه به آنکه هر ایالت در استرالیا توانایی قانون‌گذاری دارد، می‌توان دریافت که رویه یکسانی در خصوص جرائم مشمول نظارت الکترونیکی وجود ندارد. اما در اکثر ایالت‌های استرالیا، در جرائم مربوط به خشونت خانوادگی، مجرمان مکلف هستند از وسایل نظارت الکترونیکی استفاده نمایند.^۱ در مابقی جرائم، همه مجرمان تحت نظارت الکترونیکی قرار نمی‌گیرند. یک افسر ارزیابی می‌کند تا مطمئن شود نظارت الکترونیکی برای مجرم مناسب است یا خیر. مجرم باید در جایی بماند که دادگاه یا افسر قضایی برای او

1. <https://www.police.qld.gov.au/initiatives/electronic-monitoring-gps-monitoring-of-bailees/about-electronic-monitoring>.

تعیین کرده است. همچنین مجرم نباید به تجهیزات نصب شده آسیب برساند و آن‌ها را جابه‌جا کند. او باید دائماً از شارژ آن‌ها مطمئن باشد.^۱

قانون اصلاح قانون مجرمان جوان در سال ۲۰۰۵ به دادگاه‌ها این امکان را می‌دهد که به‌وسیله تحت نظر قرار دادن با سامانه‌های نظارت الکترونیکی رفت‌وآمد مجرمان جوان را کنترل کنند. در حال حاضر از این سامانه‌ها برای مجرمان جوان در استرالایای غربی استفاده می‌شود (وزارت دادگستری استرالیا غربی، ۲۰۰۹). دولت ایالت ویکتوریا، سعی خواهد کرد از دستبندهای الکترونیکی برای متهمین نوجوان استفاده کند. محاکم برای آنکه مطمئن باشند جوانان شرایط مندرج در وثیقه را رعایت می‌کنند، پابند بر روی پاهای آن‌ها نصب می‌کنند. در صورت نقض شرایط مندرج در قرار توسط نوجوانان، وثیقه آن‌ها لغو می‌شود و به زندان معرفی می‌گردند.^۲ در فوریه ۲۰۰۵، در ویکتوریا، دولت قانون نظارت بر مجرمان جنسی را تصویب نمود تا مجرمان جنسی پس آزادی از زندان در بازداشت خانگی و تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی قرار بگیرند. این قانون اجازه می‌دهد تا محدودیت‌هایی در مورد محل زندگی و کار مجرمان سریالی ایجاد شود. ارتباط چنین مجرمانی از این طریق با کودکان تحت کنترل در می‌آید (Nellis, Beyens, Kaminski, 2013: 90).

در استرالایای جنوبی، استفاده از سامانه‌های نظارت الکترونیکی، در شش ماه آخر محکومیت در دسترس است (جارد، ۲۰۰). زندانی در صورتی که شرایط لازم را داشته باشد، آزاد می‌شود و ممکن است آزادی مشروط دریافت کند. یک سامانه نظارتی نیز همواره در کنار او قرار داده می‌شود. این دستگاه تمام حرکات او را تحت نظر قرار می‌دهد. در سال ۲۰۰۵ نیز، دولت کوئزلند نیز، قانونی مشابه به قانون ویکتوریا ارائه داد که در سال ۲۰۰۶ تصویب شد. (اداره خدمات اصلاحی استرالایای جنوبی، ۲۰۰۴: ۳).

1. <https://nt.gov.au/law/prisons/electronic-monitoring>.

2. https://www.abc.net.au/news/2024-03-20/monitoring-bracelets-young-people-victoria/103608202?utm_campaign=abc_news_web&utm_content=link&utm_medium=content_shared&utm_source=abc_news_web.

۴. شرایط مربوط به مجازات تعیین شده برای محکوم

قانون‌گذار الجزایر شرایطی را در رابطه با ماهیت مجازات تعیین شده برای شخصی که تحت نظارت الکترونیکی قرار می‌گیرد، در نظر دارد. طبق ماده ۱۵۰ قانون شماره ۰۱/۱۸ مجازات باید محرومیت آزادی باشد. بنابراین نمی‌توان آن را برای مجازات‌های مالی مانند جزای نقدی و یا مصادره اعمال کرد. اگر محکوم به جزای نقدی از پرداخت آن عاجز باشد و به علت عدم توانایی در پرداخت آن در زندان به سر ببرد، می‌تواند از نظارت الکترونیکی بهره‌مند شود. همچنین نظارت الکترونیکی در خصوص افرادی است که حکم قطعی در رابطه با محکومیت آن‌ها صادر شده است و شامل افرادی که به‌طور موقت در حبس به سر می‌برند، نمی‌شود. همچنین به موجب متن ماده ۵۳ قانون مجازات الجزایر بهره‌مندی از کیفیات مخففه، مانع از بهره‌مندی از سیستم نظارت الکترونیکی نمی‌شود. همچنین این قانون ایجاب می‌کند که باقیمانده مجازات محکوم، بیش از ۳ سال نباشد (صدراتی، ۲۰۱۸: ۱۵۵).

در خصوص نظام قضایی ایران باید خاطرنشان کرد که در ابتدا قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ دامنه اجرای نظام آزادی محکوم تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی را محدود به جرائم تعزیری درجات پنج تا هشت نموده بود. نکته حائز اهمیت آن بود که صرفه نظر از میزان مجازات قضایی در دادنامه، مجازات قانونی جرم واقع شده، ملاک صدور حکم به نظام نظارت الکترونیکی بود. قانون کاهش حبس تعزیری و اضافه شدن تبصره دو به ماده ۶۲ سبب شد تا محکومان به حبس تعزیری درجه دو تا چهار نیز با تحمل یک‌چهارم از حبس خود قادر باشند به‌وسیله حکم دادگاه آزادی تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی بهره‌مند شوند.^۱ در خصوص جرائم پنج تا هشت قاضی قادر است بدون گذشتن زمان خاصی حکم به نظارت الکترونیکی دهد. همچنین با توجه به عبارت «محکومیت به حبس» مجازات قانونی در ماده ۶۲ ملاک

۱. تبصره ۲ (الحاقی ۲۳/۲/۱۳۹۹) - مقررات این ماده در مورد حبس‌های تعزیری درجه دو، درجه سه و درجه چهار نیز پس از گذراندن یک چهارم مجازات‌های حبس قابل اعمال است.

است و مجازات قضایی نمی‌تواند معیار صدور حکم به استفاده از سامانه‌های الکترونیکی باشد (احمدزاده و تام، ۱۴۰۱: ۸۶).

اما در خصوص مدت یک‌چهارم در رابطه با جرائم تعزیری دو تا چهار، مطابق نظر اداره حقوقی در نظریه مشورتی شماره ۷/۱۴۰۲/۹۸ مورخ ۱۴۰۲/۰۲/۳۰ مجازات قضایی معیار است. در این نظریه قید شده است: «با عنایت به عبارت «جرائم تعزیری...» در صدر ماده ۶۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و سیاق تبصره ۲ الحاقی مصوب ۱۳۹۹ به آن، منظور از حبس‌های تعزیری درجه دو و سه و چهار در این تبصره، مجازات قانونی جرائم ارتكابی است نه مجازات قضایی مندرج در دادنامه؛ لکن در عبارت «پس از گذراندن یک‌چهارم مجازات‌های حبس» که در انتهای این تبصره آمده است؛ منظور سپری نمودن یک‌چهارم مجازات حبس مندرج در حکم است. به عبارت دیگر مقنن طبق این تبصره اعمال مقررات ماده ۶۲ قانون پیش‌گفته را در جرائم درجه دو و سه و چهار به شرطی تجویز کرده است که محکوم، یک‌چهارم مجازات حبس مندرج در دادنامه را گذرانده باشد.»

در خصوص متهمین، می‌توان بر اساس مدلول مواد ۲۱۷ و ۲۳۷ قانون آیین دادرسی کیفری نتیجه گرفت که در تمامی مجازات‌های تعزیری می‌توان از نظام نظارت الکترونیکی بهره جست. همچنین اصل تفسیری مضیق قوانین کیفری با توجه به آنکه شرایطی در خصوص متهمان ذکر نشده است حاکی از آن است که مانعی در خصوص تجویز استفاده از سامانه‌های الکترونیکی در رابطه با متهمین وجود ندارد و این امر یک تشخیص قضایی است.

با توجه به ماده ۶۲ قانون مجازات اسلامی، نظام نظارت الکترونیکی شامل حبس تعزیری درجه یک، حبس بدل از جزای نقدی، حبس جرائم حدی و حبس تخلف از ضمانت اجرای تخلف از مجازات تکمیلی نمی‌گردد. همچنین در جرائم مواد مخدر اگر رفتاری دارای مجازاتی بیش از ۵ سال باشد و دادگاه به حداقل مجازات قانونی حکم دهد، امکان استفاده از نظام نظارت الکترونیکی وجود نخواهد داشت (احمدزاده و تام، ۱۴۰۲: ۲۹۱).

دو حوزه قضایی استرالیا دارای اختیارات قانونی خاص برای وضع حبس خانگی با نظارت الکترونیکی به‌عنوان مجازات اصلی هستند. قانون مجازات قلمرو شمال مصوب ۱۹۹۵ مقرر می‌دارد: «دادگاهی که مجرم را به حبس محکوم می‌کند، می‌تواند قرار تعلیق مجازات را نسبت به مجرمی صادر کند که تحت حبس خانگی قرار می‌گیرد.»^۱ ممکن است از مجرمانی که حکم بازداشت خانگی دارند خواسته شود «از دستگاه‌های نظارتی استفاده کنند و یا به آن متصل شوند.» در استرالیای غربی، قانون مجازات سال ۱۹۹۵ مقرر می‌دارد که دادگاه می‌تواند حکم نظارت شدید را به همراه الزام به منع و آمدوشد برای مجرم اعمال کند. این امر مستلزم آن است که مجرم تسلیم نظارت، طبق دستور شود. ممکن است نظارت این گونه باشد که وسیله را بر روی بدن خود قرار دهد و یا سامانه‌ای را در منزل خود نصب کند. نظارت الکترونیکی ممکن است برای مدت شش ماه و یا کمتر اعمال شود (بلک و اسمیت، ۲۰۰۳: ۴).

قانون‌گذاران استرالیایی چه در سطح فدرال و چه در سطح ایالتی سعی کرده‌اند تا اهداف خاصی از مجازات‌ها را مشخص کنند و به آن برسند و به همین دلیل است که در تلاش هستند تا اختیاراتی را که قبلاً به‌طور کامل به دادگاه‌ها واگذار کرده بودند، ساماندهی کنند. به‌عنوان مثال بخش ۵ (۱) قانون مجازات ۱۹۹۱ اهداف مجازات را برقرارکننده عدالت، بازدارندگی، بازپروری، محکوم کردن، تعقیب عمومی و یا ترکیبی از این موارد می‌داند (تونری و فرس، ۲۰۰۱: ۵۰)، در خصوص مجازات حبس امروزه شرایط در استرالیا بسیار متفاوت از گذشته است. بر اساس بند ۵ قانون جرائم (رویه صدور حکم): «دادگاه نباید مجرم را به حبس محکوم کند، مگر اینکه با در نظر گرفته همه گزینه‌های ممکن، مجازاتی جز حبس مناسب نباشد.» در نتیجه، ارتکاب یک سرقت کوچک نمی‌تواند آزادی افراد را تهدید کند. اتخاذ چنین رویکردی در استرالیا تا حد زیادی تأثیر ورود فناوری به حقوق کیفری است.^۲

1. court which sentences an offender to a term of imprisonment may make an order suspending the sentence on the offender entering into a home detention order.

2. <https://www.reprevivecriminallawyers.sydney/australian-prisons-alternatives-to-imprisonment-and-their-success>.

۵. نظارت‌ها بر مجرم تحت نظارت الکترونیکی

مطابق با ماده ۱۵۰ مکرر قانون شماره ۰۱/۱۸ الجزایر قاضی اجرای مجازات می‌تواند فردی را که تحت نظارت الکترونیکی قرار می‌گیرد، تحت یک یا چند مورد از اقدامات زیر قرار دهد:

- انجام یک فعالیت حرفه‌ای یا ادامه تحصیل یا آموزش حرفه‌ای؛
- نرفتن به مکان‌هایی که احتمال وقوع جرم در آن مکان‌ها بالا است؛
- عدم ملاقات با برخی از محکومان اعم از عاملان یا همدستان اصلی؛
- عدم ملاقات با برخی افراد به‌ویژه قربانیان و افراد زیر سن قانونی؛
- تعهد به شرایط مراقبت‌های بهداشتی، اجتماعی، آموزشی یا روانی که هدف نظام نظارت الکترونیکی می‌باشند؛

- الزام محکوم‌علیه به پاسخگویی به احضاریه‌های قاضی مجری مجازات و یا مراجعی که محکوم تحت نظر آن‌ها قرار گرفته است (مشری و مقالاتی، ۲۰۲۲: ۴۲۴).

همچنین مطابق ماده ۱۵۰ مکرر از قانون شماره ۰۱/۱۸ قاضی می‌تواند راساً یا به درخواست شخص محکوم تعهداتی را که مشخص کرده است تغییر دهد و یا اصلاح کند. اجرای نظام نظارت الکترونیکی که تحت نظارت کلی قاضی است، به‌طور کلی توسط دستگاه‌های خارج از زندان رصد می‌شود. این نظارت ممکن است از طریق بازدید میدانی یا تلفنی باشد. در تمامی این مراحل، همواره سعی بر حفظ حریم خصوصی مجرم است. حریم خصوصی همه افراد در قوانین الجزایر مورد احترام است و نقض آن به هر وسیله‌ای که باشد مجازات قانونی در پی دارد (مشری و مقالاتی، ۲۰۲۲: ۴۲۴).

قانون‌گذار الجزایری هنگام گنجانیدن فناوری‌های مدرن برای اجرای مجازات از لزوم حفظ حریم خصوصی غفلت نکرده است. در این خصوص، قانون‌گذار یک ماده بسیار مهم وضع نموده است. مطابق با بند دوم ماده ۱۵۰ مکرر قانون ۰۱/۱۸: «حیثیت، امنیت و زندگی خصوصی فرد محکوم، هنگام اجرای وضعیت تحت نظارت الکترونیکی باید مراعات شود.» به جهت اینکه قرار دادن فرد محکوم تحت چنین

نظارت‌هایی به حریم خصوصی او خدشه‌ای وارد نساز، همان ماده در بند دیگری به موضوع رضایت فرد محکوم تأکید می‌کند و مقرر می‌دارد: «شخص تحت نظارت الکترونیکی قرار نمی‌گیرد، مگر با رضایت خودش و اگر صغیر است، رضایت نماینده قانونی او لازم است.»^۱

با عنایت به تبصره یک ماده ۶۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ می‌توان دریافت که در نظام قضایی ایران نیز قاضی می‌تواند تدابیری را برای فرد محکوم در نظر بگیرد. در این تبصره آمده است: «دادگاه در صورت لزوم می‌تواند محکوم را تابع تدابیر نظارتی یا دستورهای ذکر شده در تعویق مراقبتی قرار دهد.» قانون‌گذار در این تبصره از مدل قانون‌گذاری احاله‌ای بهره جسته است. دستورات مندرج در ماده ۴۲ با دستورات قید شده در قانون شماره ۰۱/۱۸ کشور الجزایر هم‌پوشانی بسیاری دارند. در ماده ۴۲ قانون مجازات اسلامی ایران مصوب سال ۱۳۹۲، مقرر شده است: «تعویق مراقبتی همراه با تدابیر زیر است:

الف. حضور به موقع در زمان و مکان تعیین شده توسط مقام قضائی یا مددکار اجتماعی ناظر؛
ب. ارائه اطلاعات و اسناد و مدارک تسهیل‌کننده نظارت بر اجرای تعهدات محکوم برای مددکار اجتماعی؛
پ. اعلام هرگونه تغییر شغل، اقامتگاه یا جابه‌جایی در مدت کمتر از پانزده روز و ارائه گزارشی از آن به مددکار اجتماعی؛

ت. کسب اجازه از مقام قضائی به منظور مسافرت به خارج از کشور.

تبصره: تدابیر یاد شده می‌تواند از سوی دادگاه همراه با برخی تدابیر معاضدتی از قبیل معرفی مرتکب به نهادهای حمایتی باشد.»

۱. وهذا ما أكدته املادة (۴۷) من التعديل الدستوري لسنة ۲۰۲۰م، بنصها على أن: «لكل شخص احلق في حماية حياته اخلاصة وشرفه. لكل شخص احلق في سرية مراسلاته واتصالاته اخلاصة في أي شكل. بأمر معلل من السلطة القضائية. كانت. ال مساس باحقوق املذكورة في الفقرتي الأولى والثانية إل حماية الأشخاص عند معالجة املعطيات ذات الطابع الشخصي حق أساسي. يعاقب القانون على كل انتهاك لهذه احقوق.»

مطابق مواد ۴۲ و ۶۲ قانون مجازات اسلامی قاضی صادر کننده حکم می‌تواند شرایط خاصی را برای محکومی که تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی است تدارک ببیند. این شرایط خاص ممکن است الزام به آموختن آموزش‌های تحصیلی و یا فنی باشد و یا معرفی روزانه محکوم به یک نهاد خاص باشد. تبصره ۳ ماده ۶۲ امکان بهره جستن از ظرفیت بخش خصوصی در تدابیر قضایی اجرای نظام نظارت الکترونیکی را فراهم کرده است.^۱ شایسته است که قوه قضاییه و قضات به سمتی حرکت نمایند که از مردم به نحو احسن در بازاجتماعی شدن محکوم استفاده شود.

طبق بند ۷ قانون جرائم استرالیا (رویه صدور احکام)، به جای صدور حکم حبس، دادگاه به مدت دو سال یا کمتر می‌تواند شرایط مختلفی را که شامل موارد ذیل است، مقرر نماید. این شرایط عبارت‌اند از:

- اقامت فقط در محل‌های تعیین شده؛
- تحت آزمایش الکل و مواد مخدر قرار گرفتن؛
- رعایت شرایط بازداشت خانگی؛
- در معرض بازدیدهای تصادفی اعلام نشده از خانه قرار گرفتن؛
- تحت نظارت الکترونیکی قرار گرفتن و رعایت مقررات مربوط به منع رفت‌وآمد؛
- باقی ماندن در منزل در ساعات تعیین شده؛
- منع ورود به مناطق ممنوعه یا نزدیک شدن به افراد خاصی مانند شاکیان یا قربانیان و یا حتی همدستان (Marien, 2002; Economist, 2002).

۱. تبصره ۳ ماده ۶۲ (الحاقی ۲۳/۲/۱۳۹۹): قوه قضائیه می‌تواند برای اجرای تدابیر نظارتی موضوع این ماده یا سایر مقرراتی که به موجب آن متهم یا محکوم تحت نظارت الکترونیکی قرار می‌گیرد، با نظارت سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور از ظرفیت بخش خصوصی استفاده کند. آیین‌نامه اجرایی این تبصره توسط معاونت حقوقی قوه قضائیه با همکاری مرکز آمار و فناوری و سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور تهیه می‌شود و به تصویب رئیس قوه قضائیه می‌رسد.

۶. موارد لغو سیستم نظارت الکترونیکی

در نظام قضایی کشور الجزایر مدت نظام نظارت الکترونیکی برای فرد مجرم، شامل باقی‌مانده مدت حبس است مشروط بر آنکه از مدت ۳ سال تجاوز نکند. نظارت الکترونیکی یا با گذشت زمان و به‌طور عادی پایان می‌پذیرد و یا از طریق رأی قاضی مجاز به خاتمه دادن به این امر. ابطال رأی قرار نظارت الکترونیکی از سوی مراجع ذیصلاح قضایی، به معنی خاتمه اجرای این نظام برای فرد محکوم است. ازجمله مواردی که مطابق قانون شماره ۰۱/۱۸ الجزایر سبب لغو رأی قرار گرفتن فرد محکوم تحت نظام نظارت الکترونیکی است به شرح زیر است:

- عدم رعایت تعهدات قانونی توسط محکوم بدون ارائه توجیه مناسب قانونی برای این امر. این موضوع از طریق گزارش‌هایی که سازمان‌های ناظر خارج از زندان به قاضی مجری حکم می‌دهند، محرز می‌شود. این سازمان‌ها هم وظیفه بازاجتماعی کردن محکوم را بر عهده دارند و هم وظیفه نظارت بر حسن رفتار مجرم را متقبل هستند (مشری و مقلاتی، ۲۰۲۲: ۳۰)؛
- در صورتی که محکوم در خصوص جرم دیگری نیز محکوم شناخته شود. در این صورت تصمیم به قرار دادن فرد تحت نظارت الکترونیکی لغو خواهد شد و مجازات جدیدی برای او تعیین خواهد شد (مدیحه بن زکری بن علو و شیبان، ۳۸۶-۳۸۹)؛
- درخواست اشخاص صالح؛ اشخاصی که مطابق قانون صلاحیت درخواست لغو نظارت الکترونیکی را دارند می‌توانند از قاضی مجری حکم درخواست لغو نظارت الکترونیکی را کنند. مطابق ماده ۱۵۰ مکرر ۱۴ از قانون شماره ۰۱/۱۸ مدعی‌العموم در صورتی که اجرای نظارت الکترونیکی را مضر به امنیت و نظم عمومی تشخیص دهد می‌تواند کمیته تعدیل مجازات بخواهد که نظارت الکترونیکی را لغو کند. تصمیم کمیته پس از ۱۰ روز از ابلاغ به آن باید اعلام شود و این تصمیم غیرقابل تجدیدنظر است (مشری و مقلاتی، ۲۰۲۲: ۳۰).

نتایج لغو کردن نظارت الکترونیکی در نظام قضایی الجزایر به این شرح است:

الف. در صورت لغو شدن نظارت الکترونیکی فرد محکوم پس از کسر مدتی که تحت نظارت الکترونیکی بوده است، باقیمانده مجازاتی را که برای وی در نظر گرفته شده است، در نهاد کیفری سپری می‌کند؛

ب. فردی که به تعهدات خود ذیل رأی نظارت الکترونیکی عمل نمی‌کند نه تنها نظارت الکترونیکی مربوط به او لغو می‌شود، بلکه ضمانت اجرای دیگری مطابق ماده ۱۵۰ مکرر ۱۴ قانون ۰۱/۱۸ در انتظار او است. مطابق این ماده در صورت عمل نکردن محکوم به تعهدات خود حبس از دو ماه تا سه سال و جزای نقدی ۲۰ هزار تا ۱۰۰ هزار دینار الجزایر یا فقط یکی از این دو مجازات برای او مقرر خواهد شد (فریده بن یونس: ۵۰۷).

در نظام حقوقی ایران، در هنگام صدور قرار و حکم نظارت قضایی به وسیله سامانه‌های الکترونیکی، آثار عدم تبعیت متهم یا محکوم علیه از دستورات مندرج در حکم و همچنین اثر ارتکاب جرم جدید ابلاغ می‌شود. چنانچه محکوم علیه یا متهم در مدت تعیین شده بدون عذر موجه از دستورات دادگاه یا دادسرا تبعیت ننماید، یا مرتکب جرم جدیدی شود، شاکی یا مدعی خصوصی می‌تواند این امر را به قاضی اجرای احکام اطلاع دهد. در صورت خروج متهم از محلی که برای او تعیین شده است، موظف می‌گردد وجه التزام را پرداخت نماید. در تبصره ۱ ماده ۶ آیین‌نامه اجرایی زندانیان مشمول آیین‌نامه بند (و) تبصره (۱۷) ماده واحده قانون بودجه سال ۱۳۹۳ کل کشور مصوب مورخه ۱۳۹۳/۱/۱۷ هیئت وزیران، چنانچه زندانی پس از احضار شفاهی یا کتبی ظرف مدت تعیین شده و حداکثر ظرف بیست و چهار ساعت خود را به زندان معرفی ننماید، مرجع قضایی دستور ضبط وثیقه او را در کنار دستور جلب او توسط مراجع انتظامی می‌دهد. محکوم پس از دستگیری تحویل زندان می‌شود و دیگر نمی‌تواند از این امتیاز بهره‌مند شود. همچنین چنانچه محکوم حضور با تأخیر داشته باشد باید توضیحات خود را به رئیس زندان و شورای انضباطی ارائه دهد. چنانچه دلایل او قانع کننده نباشد، به مدت سه ماه حق استفاده از سامانه‌های مذکور را ندارد.

همچنین مطابق ماده ۲۴ آیین‌نامه اجرایی مراقبت‌های الکترونیکی مصوب ۱۳۹۷/۴/۱۱ ریاست محترم قوه قضاییه، واحدهای نظارت الکترونیکی، فرد تحت مراقبت را از طریق سما به صورت شبانه‌روزی تحت نظارت قرار داده چنانچه وی برخلاف مقررات یا تعهدات اخذ شده رفتار نماید، مراتب توسط مأمور ناظر جهت اتخاذ تصمیم مقتضی حسب مورد به شورای انضباطی زندان یا مقام قضایی ذیربط گزارش می‌شود. در ایالت‌های مختلف استرالیا اگر محکوم شرایط مقرر را رعایت نکند با او مطابق قانون برخورد می‌گردد و در صورتی که متهمین و محکومین، در قلمرو دولت شرقی استرالیا، سامانه‌های نظارت الکترونیکی را از خود بردارند، حداقل به شش ماه زندان محکوم خواهند شد. همچنین در سال ۲۰۱۸، حداکثر مجازات برای برداشتن تجهیزات نظارتی از ۱۲۰۰۰ دلار یا ۱۲ ماه حبس به ۳۶۰۰۰ دلار و سال حبس افزایش یافت.^۱ همچنین فردی که شرایط مندرج در حکم نظارت الکترونیکی را رعایت نمی‌کند، باید حداقل ۳۲ ساعت کار خدمات عمومی در ماه انجام دهد و در فعالیت‌هایی که برای متخلفان در نظر گرفته شده‌اند شرکت کند. همچنین نقض این موارد ممکن است منجر به تکمیل حکم در زندان شود.^۲

نتیجه‌گیری

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود علی‌رغم اینکه هدف از اجرای نظارت الکترونیکی در اغلب موارد بازپروری است، اما کشورهای بررسی شده، شرایط مجرمانی که از این نهاد ارفاقی بهره‌مند می‌شوند متفاوت است. علاوه بر آن در تمام این کشورهای جرائم مختلفی مشمول این نهاد جایگزین حبس می‌شوند. همچنین اقداماتی که پس از اعمال این نهاد بر فرد اعمال می‌شود نیز در هر سه کشور متفاوت است. لکن در هر سه کشور مطالعه شده مواردی که مجرم در این دوران باید رعایت کند و شرایط لغو این نهاد ارفاقی مشترک است.

1. <https://www.reprivecriminallawyers.sydney/australian-prisons-alternatives-to-imprisonment-and-their-success>.

2. <https://www.reprivecriminallawyers.sydney/australian-prisons-alternatives-to-imprisonment-and-their-success>.

استفاده از نظارت الکترونیکی این پتانسیل را دارد که مقرون به صرفه بودن برنامه‌های اصلاحی را بهبود ببخشد، فرصت‌های بیشتری را برای بازپروری مجرم فراهم کند. از این روش در الجزایر و استرالیا گسترده‌تر از ایران است، چراکه در ایران از این ارفاق تنها در حبس‌های تعزیری می‌توان استفاده نمود. در الجزایر متهمین امکان بهره بردن از این نهاد را برخلاف متهمین در ایران و الجزایر ندارند. در یک عمل قابل تقدیر قانون‌گذار الجزایر در خصوص قابلیت استفاده نوجوانان از این ارفاق تصریح دارد. در حالی که در دو کشور دیگر چنین تصریحی وجود ندارد. در خصوص ضمانت اجرای عدم رعایت موارد تعیین شده برای محکوم نیز کشورها رویه‌های مشابهی دارند. همان‌گونه که بررسی شد معمولاً کشورها با ترکیبی از حبس محکوم و جریمه نقدی با مرتکب برخورد می‌کنند.

قانون‌گذار ایرانی، می‌تواند در یک اقدام مستحسن طی الحاق یک ماده قانونی به قانون مجازات اسلامی، امکان به کارگیری از نهاد نظارت الکترونیکی را برای نوجوانان به رسمیت بشناسد و همانند قانون‌گذار الجزایری، اعطای آن را منوط به رضایت اولیای نوجوان کند. همچنین تشکیل پرونده پزشکی برای فرد تحت نظارت قرار گرفته، اقدام مثبت دیگری می‌تواند از سوی قانون‌گذار ایرانی باشد که وضعیت روانی و جسمانی فرد را تحت نظر یک پزشک قرار می‌دهد و سبب خواهد شد ادامه اعطای این نهاد ارفاقی به فرد، تحت کنترل دقیق‌تری دربیاید.

رعایت حریم خصوصی فرد مجرم و یا متهم نیز از جمله دغدغه‌های مهم حقوق بشری است که متوجه نهادهای قانون‌گذاری در الجزایر و استرالیا قرار گرفته است، لکن از نگاه قانون‌گذار ایرانی پنهان مانده است. عدم رعایت حریم خصوصی فرد می‌تواند نگرانی‌های فراوانی را در پی داشته باشد. در این راستا، استفاده از فناوری‌هایی الکترونیکی علاوه بر آنکه باید سبب ادغام فرد مجرم با جامعه شوند، باید نکات اخلاقی را نیز رعایت کنند. همچنین به‌طور ویژه باید رضایت درونی افراد مجرم برای تحت نظارت قرار گرفتن احراز شود.

پیشنهادهای

به‌عنوان فعال کردن نقش نظام نظارت الکترونیکی به‌عنوان روشی مدرن برای اجرای مجازات حبس موارد زیر توصیه می‌شوند:

- به تعداد مورد نیاز باید افراد صلاحیت‌داری آموزش ببینند، چراکه اجرای نظام نظارت الکترونیکی یک مکانیسم بسیار گران است. این مکانیزم به‌طور دائم در معرض هک شدن است. به نظر می‌رسد نیاز است تمامی دستگاه مربوطه بیمه شوند تا در برابر آسیب‌های وارده محافظت شوند.
- تلاش برای ایجاد فرهنگ استفاده از سامانه‌های الکترونیکی به‌عنوان نوعی برخورد متفاوت با عاملان جرم بسیار مهم و حیاتی است. در خصوص بسیاری از مجرمان این امید وجود دارد که با استفاده از سیستم‌های نظارت الکترونیکی بتوانند در خارج از زندان اصلاح شوند و مجدداً با جامعه خود ادغام شوند.
- افزایش دامنه حبس‌هایی که قابلیت جایگزین شدن با نظام نظارت الکترونیکی دارند. در ایران این امر با افزایش دامنه مجازات‌های تعزیری امکان‌پذیر است.
- شایسته است همانند سیستم عدالت کشور الجزایر یک پرونده پزشکی نیز از فرد مجرم تهیه شود تا دستورات ذیل رأی نظارت الکترونیکی متناسب با شخص او باشد. به این وسیله از بازاجتماعی شدن مجرم اطمینان حاصل می‌شود.
- نظارت مستمر بر فردی که از این نهاد ارفاقی بهره‌مند است تأثیرات مثبتی دارد. استفاده از نظرات یک فرد با صلاحیت چه قبل از اعطای این نهاد ارفاقی و چه بعد از آن می‌تواند اخذ تصمیمات قضایی را دقیق‌تر نماید. البته در این خصوص باید حریم خصوصی فرد رعایت شود.

فهرست منابع

- تدین، عباس (۱۳۸۷). «نظارت الکترونیکی»، **مجله اصلاح و تربیت**، شماره ۷۹ و ۸۰.
- حبیب‌پروین، کریم (۱۴۰۱). **نظارت الکترونیکی در حقوق ایران و انگلستان**، چاپ اول، تهران: نشر میزان.
- خالد حسانی (۲۰۱۶). «نظام املراقبة الإلكترونية فی النظم العقابية احادیثة: نحو أنسنة العقوبة، مقال منشور فی جريدة الشعب»، العدد، ۱۷۲۲۰ الصادرة بتاريخ ۲۸ ديسمبر ۲۰۱۶.
- راضیه مشری، د. مونتة مقالاتی (۲۰۲۲). «الوضع تحت املراقبة الإلكترونية یف السياسة العقابية الجزائرية»، **كلية الحقوق والعلوم السياسية، جامعة ۸ مايو، ۱۹۴۵ قالمة، الجزائر**.
- صادقی نشاط، امیر؛ حاج نجفی، حسنا (۱۳۹۹). «حقوق تطبیقی در دادگاه: مطالعه پیوند قضایی در حقوق خصوصی»، **فصلنامه تحقیقات حقوقی**، شماره ۸۹.
- صفاء أوتانی (۲۰۰۹). «الوضع تحت المراقبة الإلكترونية: السوار الإلكتروني فی السياسة العقابية الفرنسية»، **مجلة جامعة دمشق للعلوم الاجتماعية والقانونية، سورية، المجلد ۲۵ العدد ۱**.
- عبدالله كباسی ووداد قید (۲۰۱۷). **المراقبة الإلكترونية باستعمال السوار الإلكتروني**، رسالة ماجستير، كلية الحقوق، جامعة باجي مختار، عنابة، الجزائر.
- فارس هارون وكنزة رحمانی (۲۰۱۸). **نحو ضرورة تبنى المراقبة الإلكترونية كبديل للعقوبة السالبة للحرية قصيرة المدة فی التشريع الجزائري**، رسالة ماجستير، كلية احقوق والعلوم السياسية، جامعة عبد الرحمن ميرة، بجاية، الجزائر.
- فتحی، مرتضی (۱۴۰۳). «بررسی تطبیقی تقيهم اتهام در حقوق ایران و غرب»، **پژوهش تطبیقی حقوق اسلامی و غرب**، دوره ۱۱ شماره ۳.
- فروغی، فضل الله و ایرانی، امیر (۱۳۹۵). «مطالعة تطبیقی شناسایی و اجرای نظارت الکترونیکی در حقوق کیفری ایران و امریکا»، **مطالعات حقوق تطبیقی**، دوره ۷، شماره ۲.

مدیحه بن زکری بن علو و نصیره شیان (۲۰۱۹). «تفعلیل نظام الوضع تحت المراقبة الإلكترونية بالسوار الإلكتروني: دراسة على ضوء القانون رقم ۱۸/۰۱ المعدل»، **مجلة الحقوق والعلوم السياسية**، العدد، ۱۲، يونيو.

نبیلة صدراتی (۲۰۱۸). «الوضع تحت المراقبة الإلكترونية كنظام جديد لتكثيف العقوبة: دراسة في ضوء القانون رقم ۱۸/۰۱ المتمم لقانون تنظيم السجون وإعادة الإدماج الاجتماعي»، **مجلة الدراسات والبحوث القانونية**، العدد ۹، يونيو.

آیین‌نامه اجرایی مراقبت‌های الکترونیکی مصوب رئیس قوه قضاییه در ۱۴/۴/۱۳۹۷.

قانون آیین دادرسی کیفری، مصوب سال ۱۳۹۲ مجلس شورای اسلامی با آخرین تغییرات سال ۱۳۹۴.

قانون مجازات اسلامی، مصوب سال ۱۳۹۲ مجلس شورای اسلامی.

References

- Abdallah Kabasi Vodad Qeed, (2017). "Electronic Surveillance Using Electronic Security", Master's Thesis, Faculty of Law, Baji Mokhtar University, Annaba, Algeria. (In Persian)
- Criminal Procedure Law, approved in 2012 by the Islamic Council with the latest changes in 2014. (In Persian)
- Executive regulation of electronic surveillance approved by the head of the judiciary on 4/14/1397. (In Persian)
- Faris Haroun and Konza Rahmani, (2018). "How necessary to adopt electronic surveillance as an alternative to negative punishment for short-term freedom in Algerian legislation", Master's thesis, College of Law and Political Sciences, Abd al-Rahman Meera University, Bejaia, Algeria. (In Persian)
- Fathi, Morteza, 1403. "Comparative study of accusations in Iranian and Western law", Comparative study of Islamic and Western law, volume 11, number 3. (In Persian)
- Foroughi, Fadlullah; Irani, Amir, (2015). "Comparative study of identification and implementation of electronic surveillance in Iranian and American criminal law", Comparative Law Studies, Volume 7, Number 2. (In Persian)
- Habib Parvin, Karim (1401). Electronic monitoring in Iranian and English law, Tehran, Mizan publication, first edition. (In Persian)
- Heather Nancarrow and Tanya Modini(2018). ELECTRONIC MONITORING IN THE CONTEXT OF DOMESTIC AND FAMILY VIOLENCE, Australia's National Research

Organisation for Women's Safety for the Queensland Department of Justice and Attorney-General.

Islamic Penal Law, approved in 2012 by the Islamic Council. (In Persian)

Jarred, W. (2000), "Electronic monitoring: Corrective Services Bill 2000", Legislation Brief 11/00, Queensland Parliamentary Library, Brisbane.

Keay, N. (2000), "Home detention: An alternative to prison?" Current Issues in Criminal Justice, vol. 12, no. 1, pp. 98-105

Khaled Hassani, (2016). "Electronic Monitoring System in the Punishment System of Ahadith: The Method of Insanah Al-Quba", published article in Al-Shaab Newspaper, No. 17220, issued on December 28, 2016. (In Persian)

Kornhauser, R and Laster, Kathy (2014) Punitiveness in Australia: electronic monitoring vs the prison. Crime, Law and Social Change, 62 (4). 445 - 474.

Madiha bin Zakari bin Alao and Nasira Shiban, (2019). "Activating the system of electronic surveillance with the electronic driver: study in the light of the law No. 18/01 modified", Journal of Law and Political Sciences, issue, June 12. (In Persian)

Matt Black and Russell G. Smith(2003). Electronic Monitoring in the Criminal Justice System, AUTRA LIAN INSTITUTE oF CRIMINOLOGY, May 2003, <http://www.aic.gov.au>.

Michael Tonry Richard S. Frase (2001). Sentencing and Sanctions in Western Countries, OXFORD UNIVERSITY PRESS.

Mike Nellis, Kristel Beyens and Dan Kaminski (2013). Electronically Monitored Punishment International and critical perspectives, First published 2013 by Routledge 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon OX14 4RN.

Nabila Sadrati, (2018). "The situation under electronic surveillance as a new system for adapting the punishment: a study in the light of Law No. 18/01 of the amendment to the Law on the Regulation of Prisons and Social Reintegration", Journal of Legal Studies and Research, No. 9, June. (In Persian)

Nacro Youth Crime 2002, "Electronic monitoring of children remanded on bail or to local authority accommodation", Youth Crime Briefing, June, <http://www.nacro.org.uk/data/briefings/nacro-2002060300-yes.pdf> (viewed 4 February 2003).

Razia Meshri, D. Monte Muqalati, (2022). "The situation under electronic surveillance in the Algerian penal policy", Faculty of Law and Political Sciences, Jamaat 8 May 1945, Qalama, Algeria. (In Persian)

Richard Enos, John E. Holman, Mamie E. Carroll (2012). Alternative Sentencing Electronically Monitored Correctional Supervision, 2nd edition, Wyndham Hall Press.

Sadeghi Neshat, Amir; Haj Najafi, Hasna, (2019). "Comparative Law in the Court: A Study of Jurisdiction in Private Law", Legal Research Quarterly, No. 89. (In Persian)

Safa Otani, (2009). "The situation under electronic surveillance: the electronic surveillance in the French penal policy", Journal of the Damascus University of Social and Legal Sciences, Syria, Vol. 25, No. 1. (In Persian)

Tedin, Abbas, (1387). "Electronic Monitoring", Correctional Journal, No. 79 and 80. (In Persian)

The Economist 2002, "Something to watch over you", The Economist, 15 August, <http://www.economist.com> (viewed 30 April 2003).